

TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO

UN NOU LLIBRE D'UNA NOVA FUNDACIÓ: *DE RAMON LLULL*
AL DICCIONARI DE FABRA, DE GERMÀ COLÓN*

Els detalls de l'inici de la Fundació Germà Colón Domènech formen part necessàriament de la memòria i de la història individual d'unes poques persones que cregueren —creguérem— en la possibilitat de crear en terres valencianes, i concretament a Castelló de la Plana, un centre internacional de coneixement i de recerca sota el patronatge de la universitat de la ciutat i amb la guia científica del més il·lustre dels nostres romanistes. No obstant això, paga la pena de descobrir-ne alguns secrets. El primer, que fou Colón mateix, en el transcurs d'una conversa amical, qui plantejà la possibilitat de donar la biblioteca privada a la Universitat Jaume I, amb la condició que el centre receptor garantís els mitjans mínims necessaris perquè tothom hi tingués accés i per evitar la dispersió del fons. Era una ocasió ideal per enriquir el patrimoni bibliogràfic de la nostra jove universitat amb un material impagable i ben sovint intrombable. Així ho entengué l'equip de govern universitari, que garantí les condicions que el donador requeria i que consideraven lògiques i perfectament assumibles. La proverbial generositat de Colón s'havia manifestat en forma de regal d'allò que ell més s'apreciava. I això a desgrat de les invitacions a dipositar el fons en altres indrets potser més prestigiosos!

Durant el període entre la proposta i la signatura de donació de la biblioteca, hom començà a albirar la possibilitat que el llegat bibliogràfic tingués una continuïtat en forma de fundació dedicada a les disciplines conreades per Colón. Després d'alguns mesos de perfilar i arrodonir la idea inicial, el 4 de novembre de 2002 se signaren públicament, davant notari, els papers oficials de creació de la Fundació Germà Colón Domènech. Des del començament, les finalitats restaren ben definides, de manera que als estatuts es recordava que tindria com a objectiu prioritari la promoció de totes les activitats relacionades amb la Filologia Romànica (molt especialment catalana), i dirigides a incentivar el coneixement i la recerca d'aquesta en els seus diferents àmbits, a afavorir el contacte amb altres institucions acadèmiques amb el mateixos interessos, i a promoure actes que desenvolupen aquests objectius, com ara congressos, jornades, cursos, conferències, entre d'altres. També facilitar la publicació de volums generats o aprovats per la Fundació, com ara aquest de què parlaré tot seguit.

* Text llegit durant l'acte de presentació del llibre a l'Institut d'Estudis Catalans (29 de març de 2004).

La Fundació esdevenia una institució cultural única en territori valencià, amb un tarannà i uns objectius que res no tenen a veure amb altres institucions nascudes contemporàniament. Parteix d'uns principis filològics que són els acceptats per la romanística internacional i pretén difondre'ls i aprofundir-los, de manera que els potencials beneficiaris són tota mena d'institucions, associacions, professionals, investigadors i estudiants amb voluntat de promoure, estudiar o conèixer aspectes d'aquesta branca humanística des de posicions innegociablement i únicament científiques. De fet, una exigència de la Fundació, i sobretot del seu director executiu (Germà Colón), és tant la presència de destacades personalitats en l'àmbit de què s'hi tracta, com l'obertura a la reflexió intel·lectual i la permeabilitat en la difusió i comunicació de coneixements.

No és el moment de mostrar la memòria exhaustiva del que ha estat la vida de la institució en aquest any i mig de vida, però sí una síntesi breu, per tal que hom se'n pugui fer una idea general.

El primer acte encara no totalment oficial fou l'organització del curs d'estiu *Dels manuscrits a la impremta*, durant els primers dies de juliol de 2002. S'hi pretenia estudiar el procés apassionant que va del manuscrit medieval als primers temps de la impremta, és a dir, els decennis més importants entre el segle XV i XVI. Les sessions tractaren aspectes diversos, des de l'escriptura i la transmissió de continguts a través dels còdexs, fins a les repercussions que algunes impressions concretes tingueren en la cultura europea del moment, passant pels problemes de lectura, d'interpretació i de difusió de la lletra manuscrita i impresa. Del curs, ja en donà compte Beatrice Schmid en les pàgines d'aquesta revista mateixa («Llengua & Literatura», núm. 14 (2003), p. 591).

Aquest primer curs d'estiu tingué continuïtat el 2003, amb un segon curs, ara dedicat a les llengües i literatures peninsulars entre els segles XVI i XVIII, un període que ha estat objecte de lloances o de vituperis en determinats moments de les respectives tradicions crítiques, de vegades a causa de la manca d'estudis específics suficients o de prejudicis ideològics, de vegades amb coneixement de causa. Per això les sessions del curs tractaren des de les relacions transversals entre les literatures a les influències previsible de la Inquisició, passant per exposicions sobre gèneres concrets o estats de la qüestió, a fi i efecte d'eliminar tòpics i de conèixer les darreres aportacions a l'estudi de l'època. Per la qualitat acadèmica dels participants i per la clara vocació interdisciplinària i interlingüística, les intervencions tingueren un indubtable interès.

Aquest 2004, els dies 7, 8 i 9 de juliol, celebrarem el tercer curs d'estiu de la Fundació Germà Colón Domènech, amb el títol *Els noms i els conceptes: noves tendències en l'estudi del lèxic*, centrat en l'estudi de la lexicografia i amb una especial atenció a les noves tecnologies i a la traducció.

Un altre dels formats que més ha fet servir la Fundació ha estat el del seminari, que permet una major relació entre els implicats i una major rendibilitat científica. Han passat per les aules de la Universitat Jaume I, entre d'altres, el professor Giuseppe Tavani, que parlà de la lírica trobadoresca galaicoportuguesa, de

la qual és un reconegut especialista, un tema gairebé absent en els temaris dels centres universitaris del nostre domini lingüístic; el professor José-Carlos Mainer, que dialogà sobre la literatura espanyola de postguerra; o Rubio Vela, que durant el dies 6 i 7 de maig serà el protagonista d'un seminari sobre *Esriptura documental i cultura a la València de la Baixa Edat Mitjana*.

A més de seminaris, s'hi celebren sovint conferències o cicles de conferències sobre temes diversos. Entra dins d'aquest àmbit, per exemple, el cicle sobre *Escrits de dones, escrits sobre dones. La dona en la llengua i en la història de la literatura romànica* (l'abril de 2003). S'hi pretenia en aquesta ocasió oferir un panorama de la varietat i la qualitat de les darreres aportacions al tema i alhora fer una repassada a moments essencials de la literatura romànica i a aspectes de la llengua actual. L'augment de les reflexions sobre la llengua i la literatura de dones o sobre dones en aquests darrers anys han contribuït a matisar i a renovar vells dogmes i tòpics que omplien les pàgines dels manuals. La Fundació no volia mantenir-se aliena a aquestes renovacions i per això optà per organitzar aquest cicle, dirigit a un públic més majoritari. També en aquest format de producte d'alta difusió cal inscriure la conferència dictada pel professor Luis López Molina.

És evidentíssim que el patronat de la Fundació pretén molt especialment la difusió òptima de la investigació més avançada, el contrast i el debat d'idees amb romanistes d'arreu i no desatén la producció pròpia. De les dues primeres, ja n'he parlat a bastament (a més, hom pot llegir-les resumidament a la nostra pàgina web: www.fundaciocolon.uji.es). De la darrera, n'és un bon testimoni la publicació d'aquest llibre, que aplega pàgines de Colón de temàtica catalana, i que enceta una nova col·lecció coeditada per la Fundació i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, precisament la «Col·lecció Germà Colón d'estudis filològics». Ha estat —és clar— una idea dels altres patrons de la Fundació (no vull insistir en la modèstia i en la generositat del fundador), per tal de prestigiar una col·lecció dissenyada per a l'alta recerca filològica i cultural. I em permet d'avançar ara que el nostre propòsit és de publicar almenys un volum anual, i en aquesta direcció treballarem actualment, convençuts que enguany mateix o durant els primers mesos del 2005 en sortirà el segon volum.

Però parlem del bell volum de Germà Colón *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra. Acostament lingüístic a les lletres catalanes*. El subtítol és molt aclaridor, perquè precisament el llibre parla d'això, d'acostaments lingüístics —i filològics i culturals, he d'afegir-hi— a autors i obres catalanes de tots els temps. La qual cosa, ben mirat, és una característica que defineix gairebé tota l'activitat científica de l'autor. Ell mateix ho indica a les *Paraules preliminars*: «La meua dèria ha estat gairebé sempre el fet lingüístic documentat, i he fugit de teories i hipòtesis que no ofereixen una tal base». Tant de bo totes les dèries humanes fossen d'aquesta mena!

De Ramon Llull al Diccionari de Fabra conté tres parts molt definides. En la primera, «Petjades literàries», s'hi tracten aspectes de la llengua des de Llull fins al segle XIX, passant pel *Llibre* del rei Jaume I, la poesia marquiana, les epístoles a

la València medieval o Jaume Roig. No s'hi desatenen tampoc altres elements essencials per a entendre la nostra història lingüística i cultural, com ara la tradició paremiològica, la llengua en temps dels Borja i durant el segle XVI, la datació de l'apitxat o l'aparició del termes «traducció» i «traduir» per referir-se a aquest fenomen tan important des de les darreres dècades del XIV. La preferència per l'època medieval és palesa, però cal dir que és una preferència volguda i premeditada, com també l'interès pels temes valencians. L'afecció per l'edat mitjana potser no necessita justificació per als lectors habituals de Colón, acostumats a veure com confirma determinada dada mitjançant un allau de documentació antiga, com argumenta una mala lectura manuscrita o l'elecció d'una lliçó en una edició filològica. L'interès valencià, diversament a allò que esperaríem, no es deu als orígens valencians del nostre autor, o no sols. Colón considera que no hi ha hagut una tradició filològica valenciana tan favorable com la d'altres territoris del domini lingüístic, i aquesta pot ser la causa d'una certa negligència històrica a l'hora d'estudiar i rendibilitzar seriosament les dades que hom tenia a l'abast. Benaventuradament, els futurs investigadors ja no podran dir el mateix després dels treballs nombrosos que ha publicat Colón durant mig segle i que les primeres pàgines d'aquest llibre que presentem exemplifiquen magníficament. Permeteu-me que us en parle de dos treballs concrets, que poden servir-vos també de mostra de tot l'immens saber vessat pel nostre filòleg.

En el primer, Colón intenta descobrir què significa un «tots en creus» que presenta l'edició sistemàtica dels *Furs* de València, aquella elaborada pel jurista Francesc Joan Pastor cap al 1547. Una comparació amb les lliçons dels manuscrits i el text llatí és suficient per comprovar que es tracta d'un error per «tos en creus». L'esforç impagable de Colón ens fa veure com aquest càstig no fou privatiu de la legislació valenciana, ans freqüent en terres castellanes («esquilado en cruces»), occitanes o franceses. Com a conclusió, una dada a tenir en compte: el verb *tondre* reculà davant *esquirar*, verb més genuí que no *esquilar*, en el qual s'evidencia el canvi de *r* en *l* per influència castellana. En set pàgines tenim desenvolupada una qüestió de crítica textual, filològica, adobada per informació cultural i completada per una de lexicològica. El mateix podria dir de les cinc pàgines dedicades a l'anomenat manuscrit C d'Ausiàs March, aquell conservat a El Escorial, pretesament copiat pel jurista Pere Turró a partir de l'edició barcelonina de 1545 per tal d'oferir-lo a l'humanista italià Giralddi. Doncs bé, Colón, a partir de les paraules de Giralddi mateix (en un text de 1551), ens fa veure que allò que realment féu Turró fou procurar-li les poesies d'Ausiàs, no de copiar-les personalment; fins i tot és ben possible que Turró li oferís un volum de l'edició de 1454. Allò més curiós —i que demostra que sovint llegim malament els textos— és que tota la confusió prové d'una interpretació errada de «huius mihi copiam fecit», que no significa 'fer-ne una còpia' sinó «posar una cosa (en aquest cas el text marqujà) a disposició seua».

Aquest rigor metodològic, aquest exhauriment filològic, s'estén també a la segona part del volum, «Històries de mots», que conté onze treballs dedicats a «la

trajectòria d'uns quants termes catalans», com diu l'autor. He llegit amb gust moltes de les seues pàgines, però especialment aquelles dedicades a «tutejar, tuejar», és a dir, 'parlar de tu'. Gràcies a elles, sabem ara que el gallicisme «tutejar» no apareix fins al final del segle XVII, i que altrament «tuejar» és documentat en una lletra del rei Jaume II (del juny de 1321) adreçada a la seua filla Elisabet i editada per Martínez Ferrando. La dada té un interès afegit, perquè el rei recrimina la filla perquè ha gosat «tuejar» el seu germà Alfons d'Aragó! Diu Jaume II:

Filla, havem sabut que vós havets enviada vostra carta, ara novellament, al molt car primogènit nostre, infant N'Anfós, vostre frare, en la qual vós vos sots mesa primera, e encara en aquella matexa lletra lo tuejats. E cuydam-nos que açò no's faça ab sabuda ne ab volentat vostra, mas per aventura per errada de escrivà, o per alguna manera de escriure que és en la cort del Rey e vostra.

A molts dels receptors, lectors del *Llibre* del rei Jaume I i coneixedors dels problemes plantejats sobre l'origen, l'escriptura i l'estructura de l'obra, els sobtara que el rei mateix indique la possibilitat que el tuteig tinga l'origen en una «errada d'escrivà». Curiosament, la circumstància que al *Llibre del fets* aparega alguna vegada el «jo» ha estat un argument per reivindicar-hi la intervenció directa del rei, perquè «un escrivà no s'hagués atrevit a fer parlar el rei amb el jo, sinó amb el nós». Faig aquesta observació perquè la lectura del volum de Colón ofereix un nombre importantíssim de dades, observacions i materials útils no sols per a lingüistes, sinó també per als filòlegs i historiadors de la literatura i de la cultura en general.

Per acabar, sols insistiré en la creença que som al davant d'un llibre de lectura necessària, imprescindible, per a qualsevol apassionat per la llengua i la cultura catalana, en el qual trobarà, a més de tot això que he intentat esquematitzar, unes pàgines finals destinades a tres homenots (Alcover, Moll i Fabra) i a un fet que ens agermana (les Normes de Castelló). Una contribució que pot servir de referència científica als estudiosos més joves de totes les contrades del nostre àmbit lingüístic, que probablement desconeixen que amb aquest *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra* Colón ha celebrat el seu setanta-cinquè aniversari. Tota una liçó!

TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO
Universitat Jaume I